

ЖІНКИ, ЯКІ ЗМІНИЛИ СВІТ.

ПОРТРЕТИ НА ТЛІ ЕПОХИ

Дивлячись на нас, жінок, важко повірити, що в добі всього 24 години. Нам вдається виховувати дітей, будувати кар'єру, розвивати власний бізнес, займатись спортом, готувати смачну вечерю, справлятися ще з сотнями дрібних задач і при цьому бути завжди доглянутою й гарною. Ми, дивовижні, правда! І сьогодні поговоримо про історії жінок, які не побоялися кинути виклик цілому світу. Правительки, лідерки думок, науковиці, які протягом віків змінювали світ на краще. Своєю багатогранною діяльністю ці видатні жінки вплинули на розвиток і становлення цивілізації. Вони внесли вагомий вклад в різні сфери життя країн. А також протягом усієї багатовікової історії щиро вболівали за свої країни та їх соціально-економічний розвиток. Жінка - це особливий феномен, що не має аналогів у світі!

Але якщо уважніше вдивитися в реальні історії кожної героїні, можна побачити іншу палітру - наполегливу роботу, жагу до життя, драми, інтриги, уміння підлаштувати реальність під свої бажання, прагнення до розвитку, схильність до самопожертви. Що завгодно, окрім страждань.

А розпочнемо розповідь з матері Ісуса Христа - **Богородиці Марії**.

Пресвята, Пречиста і Пренепорочна **Діва Марія**, це не лише Богородиця, не просто - найсвятіша між Святими. Вона є винятком з-поміж людей усіх часів, одне із трьох відомих людству і дивних чудесних діянь. По значенню і наслідках для Вселенної це чудо стоїть на одному рівні із сотворенням світу.

Діва Богородиця походить із архієрейського роду. Батьки Пресвятої Богородиці відомі своїм смиренням та милосердям. Благочестиві **Іоаким** та **Анна** довго страждали і плакали через те, що в них не було дітей.

Але Господь, що живе на небесах, бажаючи явитися на землі і пожити з людьми, вибрав саме їх - святих праведників і дарував їм благодать свою: **«Родити Дочку, через яку буде дане спасіння всьому світові»**. Так Бог благоволив, щоб на початку новозавітної історії був створений нерукотворний храм - Пречиста, Препоблагословенна **Діва Марія**.

Діва народилася в невеличкому місті в Назареті, що в перекладі означає квітуче, увінчане і сокровенне місце.

Пам'ятаючи про свою обіцянку принести в дар Богу народжене дитя, батьки берегли Діву Марію як зіницю ока, відаючи за особливим одкровенням Божим, що Вона буде світлом для всього світу та оновленням людського єства. Тому Її виховували з особливим благоговінням, любили не тільки як дочку, довго очікувану дитину, але й

поважали як Панну свою, пам'ятаючи ангельські слова, сказані про неї і провідуючи духом, що повинно над нею звершитись.

Коли Діві Марії виповнилось три роки, святі праведні батьки її Іоаким та Анна вирішили виконати дану ними клятву - віддати на служіння Богу народжене ними дитя. Введення в храм Марії повинно було бути достойним,

тому її одягнули в найкращий одяг та прикраси. Попереду Пречистої Діві Марії йшов хор подруг-ровесниць із запаленими свічками, за ними слідувало багато родичів, сусідів і знайомих. Вони оточували Пречисту Діву, як зорі світлий місяць, на подив всьому Єрусалиму. Прожила Пресвята Діва в храмі 11 років і виросла глибоко благочестивою, у всьому покірною, надзвичайно скромною і працелюбною.

Марія побажала жити в ангельській чистоті та присвятити своє життя тільки Богові. І от їй виповнилось 14 років, архиєрей і священники почали переконувати дівчину переселитися з храму додому і виходити заміж.

Дівчина щиросердно молилась і отримали відповідь від

Господа: шукати достойного мужа, якому могла би бути вона довірена та збережена її непорочність дівства. А для того, щоб впізнати його, Господь порадив вибрати неодружених чоловіків з роду Давидового і поставити їхні посохи у вівтарі - чий посох розцвіте, тому і повинна бути довірена Діва.

Первосвященик Захарія зібрав 12 мужів, серед яких був і Йосиф, забрав у них посохи і поставив на ніч у святому вівтарі, кажучи: **«Господи Боже, яви мужа, достойного одружитися з Дівою!»** Зранку знайшли палицю, яка розцвіла. Цей посох належав Йосифу.

Після

чотиримісячного

перебування Пречистої Діви в домі Йосифа, настав час втілення Бога-Слова - час жаданий, від чого почалося наше спасіння. І послав Бог Архангела Гавриїла до

Пресвятої Діви Марії з радісною звісткою, що Господь вибрав Її бути матір'ю Спасителя світу: **«Радуйся, Благодатная, Господь з Тобою!**

Благословенна Ти між жінками! Бо ти знайшла благодать у Бога і народиш Ти Сина, і наречеш його Ісус. Він наречеться Сином Всевишнього і Царству Його не буде кінця». Марія ж спитала Ангела: **«Як може статися таке, адже я не знаю мужа?»** Ангел відповів їй, що все звершиться силою Всемогутнього Бога: **«Дух Святий зійде на тебе і сила Всевишнього осинить тебе, тому народжене Святе наречеться Сином Божим».** Коли наближався час народження Ісуса, римський цар Август видав наказ - зробити перепис населення на всіх своїх владарюваннях, на всіх своїх землях. А жили вони у Вифлеємі, через те Йосип із своєю дружиною Марією, яка була вагітна, відправилися із Галілейського міста Назарету до

Юдейського міста Вифлеєму. Дорога від Назарету до Вифлеєму йшла з півночі на південь і віддаль між цими містами становила близько 170 кілометрів, тому прийшлося йти кілька днів. У дорозі треба було пройти гірську місцевість Самарії та Юдеї. Шлях був важкий.

Коли Йосип з Марією прийшли до Вифлеєму, то

місця у заїжджому дворі (типу готелю) для них не було, оскільки багато інших людей водночас теж прийшли для перепису, щоб виконати наказ імператора. Подвір'я і будинки Вифлеєму були переповнені гостями. Переночувати було ніде. Тому Йосип із Марією та іншими мандрівниками

приютилися у печері, в яку на ніч пастухи заганяли свої отари овець. Перебуваючи вночі у печері поміж отар, настала пора Марії народити. І ось близько опівночі почувся плач - і народила Марія свого Первістка - Сина Людського. Люди, що теж ночували в печері з Йосипом та Марією, взяли малюка, сповили Його і поклали в ясла, з яких годували отари. Йосип із Марією дуже раділи, бо вони знали, що Немовля це Бог посланий для спасіння всього світу.

Довкола міста Вифлеєму були луки і пагорбки, на яких паслися отари овець. Цієї ж безтурботної ночі Ангел Господній з'явився серед пастухів і розповів їм радісну новину, що сьогодні у Давидовому місті Вифлеємі народився для нас Спаситель, який є **Христос Господь**.

І жили вони поміж простого люду. Богородиця була смиренна серцем, багомудра в розмові, на слова не скоро, говорила мало і тільки необхідне, до читання сумлінна, завжди трудлюбива, до всіх ввічлива, і Бог був для неї Вищим Суддею. Для бідних і страждущих милостива і нікому не відмовляла в допомозі.

Християни з перших часів знали силу заступництва Пресвятої Богородиці, постійно призивали її в молитвах, просили у неї допомоги, завжди прославляли її велич, дякуючи за благодіяння.

Після здійснення Сином Божим спасіння людського роду і вознесіння Його на небо, Пречиста Діва Марія, Матір Божа жила досить довго серед перших християн. Вона сповнювалася великою духовною радістю, споглядаючи поширення по всій землі Церкви Христової. Для того Господь і залишив на землі свою Пречисту Матір, щоб її присутністю, керівництвом і теплими молитвами до Сина і Бога множилась і утверджувалась Свята Церква.

Одного разу, коли Пресвята Марія молилась, перед нею постав Архангел Гавриїл, який служив Марії з перших днів її дитинства та оберігав протягом всього життя землі. І передав небесний посланець Богородиці слова Господа: «Що через три дні вона відійде до Христа Бога».

І говорив Архангел, що буде знамення торжества Богородиці над смертю, (над нею не буде мати влади тілесна смерть) і що вона, ніби заснувши пробудиться та побачить три світлі Лиця Господні безсмертну славу і життя вічне. Архангел вручив Пресвятій Діві райську гілочку. Це була сяюча світлом гілочка фінікової пальми. І сказав: «Цю гілочку будуть нести у похоронній процесії перед тілом Твоїм, Пречиста».

А коли настав час смерті, незвичайне світло осяяло кімнату, де лежала Матір Божа: Сам Господь Ісус Христос, оточений ангелами, з'явився і прийняв її чисту душу. Через три дні після

захоронення Божої Матері апостоли вирішили відвалити камінь від могильної печери, але знайшли в ній лише похоронні пелени.

І тут з'явилася Богородиця і сказала: «Радійте! Я з вами у всі дні, і завжди буду молитись за рід християнський перед Богом!!!» Так апостоли переконалися, що Пресвята Владичиця була з тілом вознесена на небо.

Спаситель наш Ісус Христос передав нас усіх в опіку своїй Пречистій Матері. Від тієї хвилини Марія стала нашою Заступницею,

Покровителькою і Царицею.

У всіх обставинах прибігаємо ми до неї і в незчисленних словесних формах виливаємо свою любов до Марії. Їй підносимо найкращі молитви, присвячуємо чудові ікони, розписані натхненними іконописцями, на її славу співаємо прекрасні гімни, на її честь воздвигаємо величні храми.

Ще в княжу добу, коли поширювалась християнська віра, на нашій Батьківщині особливо обожнювали Матір Божу. Таке поклоніння не випадкове, бо в нашого народу ще з дохристиянських часів побутує глибока шана і повага до жінки-матері, хранительки та берегині роду.

Далі розповідь піде про **Анну Київську** - королеву Франції, доньку Ярослава Мудрого, племінницю українських святих Бориса і Гліба. Анна Ярославна -

українська княгиня із Києва, найрозвиненішої столиці Європи в XI ст. Княгиня - одна з найвидатніших жінок середньовіччя, що прославила Україну на всю Європу. Перша офіційно зафіксована емігрантка з України до Європи. Єдина жінка, котра вела переписку з Папою Римським Миколою II. Постать королеви Анни, не дивлячись на її унікальність, належить до цілої плеяди видатного жіноцтва часів Давньоруської держави.

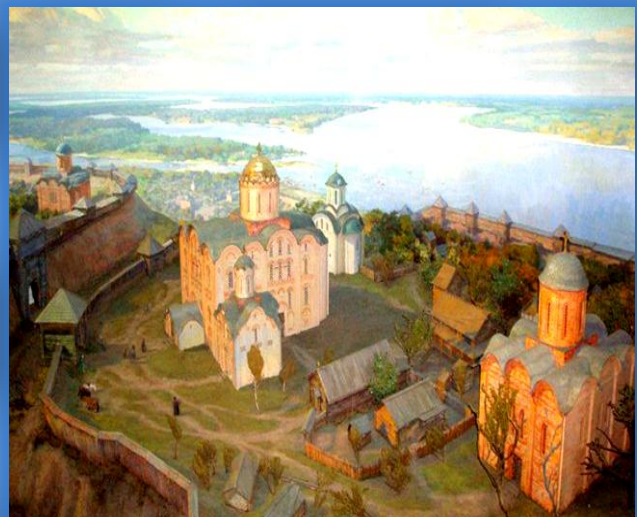
Ця загадкова жінка залишила по собі багато таємниць, над розв'язанням яких билися десятки дослідників. Протягом багатьох століть вона привертала увагу істориків і літераторів.

Глибокий розум, краса, духовність і освіченість Анни Ярославни справляли незабутнє враження на її сучасників. Дочка Ярослава Мудрого гідно репрезентувала на чужині свою батьківщину, яка в ті далекі часи була значно більш розвиненою культурно й економічно, ніж Франція.

Виростала Анна в Києві поблизу Софійського собору у княжому дворі, який літописці називали «Великим Ярославовим двором». Дитинство її пройшло в час бурхливих політичних і культурних подій.

Крім пишних банкетів і полювань, церковних відправ, Київ Ярослава Мудрого відрізнявся активним громадським і просвітницьким життям. Відкривалися школи, засновувалися бібліотеки; переписування і переклад книжок були важливою державною справою. При дворі князя відбувалися вечори, схожі на нинішні літературно-вокальні, на яких виступали поети, музиканти, скоморохи.

Отже, Анна зростала в культурній атмосфері держави, що на той час вважалася однією з наймогутніших і найрозвиненіших у світі. Приватні вчителі навчали князівну грамоті, історії, іноземним мовам, співам, малюванню, правилам етикету. Анну готували як помічницю правителю держави. Зі свідчень документів, княжна мала добре вироблене письмо бо, вірогідно, займалася переписуванням книжок.

До Києва французьке посольство прибуло, здолавши відстань у три тисячі кілометрів. Генріх I доручив їхати за нареченою єпископу Готьє Совейру та міністру двору Гасселіну де Шаліньяку. Після урочистої церемонії в Софійському соборі, влаштованої на честь приїзду французьких посланців, посол Готьє Совейр прочитав листа від французького короля, який просив Анну стати його дружиною. Незабаром послам було дано офіційну згоду на шлюб, і розпочалася підготовка до далекої подорожі.

Відповідно до літописів, княжні потрібно було близько року, щоб з Києва дістатися до Парижа. Посольство з Анною прибуло в головне місто Франції 4 серпня 1049 року.

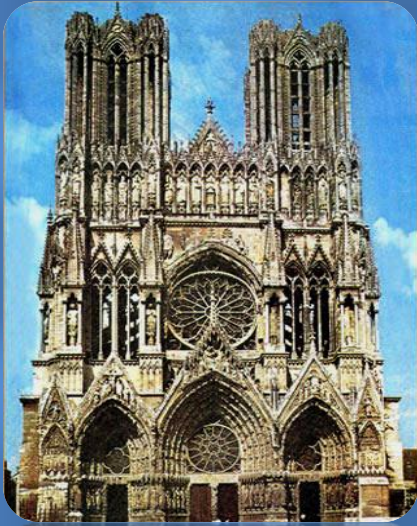
Анна не могла отямитися від побаченого. Порівняно з Києвом тодішній Париж був провінцією. Французи навіть при дворі не мали звички митися, їли руками, а читати вміли лише священики.

Те, як Анну зустріла Франція і її люди, княжна описала в сумних листах до батька: *«У яку варварську країну ти мене послав; тут житла похмурі, церкви потворні і звичаї жахливі... Ти казав, що французи - розумний народ, а вони навіть письма не знають. Показала книжку королю. Він поморщився гидливо і каже: "Я не священик, щоб стільки читати! У нас в Європі жоден король читати не вміє"».*

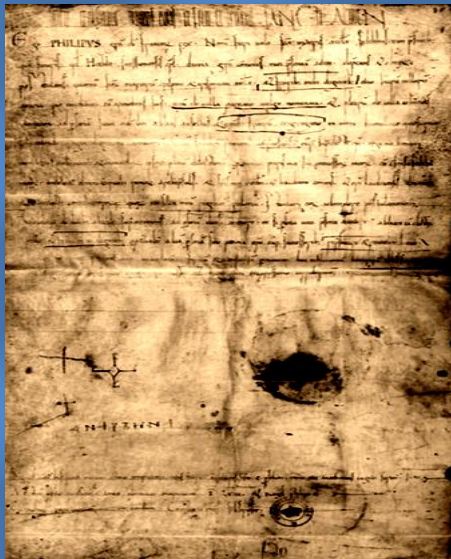
Генріх I Французький був на багато старший Анни, і весілля спочатку планувалося тільки для продовження роду і надання військової підтримки Руссю Франції, так як між Францією і Німеччиною погіршилися відносини. Коли ж французький король побачив молоду наречену, краса й розум руської князівни підкорили його серце.

Уже на весільній церемонії в кафедральному соборі міста в Реймс, Анна проявила твердість і принциповість, сказавши, що присягати на вірність Франції зможе тільки на слов'янському Євангелії (Євангелістерій). У цьому немає нічого дивного: княжна була вихована в християнській вірі. Згодом книга залишилася в соборі, де відбулося вінчання, і її почали називати Реймським Євангелієм, на якому присягали з тих пір, всі королі Франції - навряд чи знаючи, що привезене воно з Києва.

«Додому!» - з цією думкою Анна прокидалася майже щодня. Однак жодною своєю дією чи словом цього не показувала. Натомість Руська княгиня відразу після весілля взялася до роботи. І перше, що зробила, змусила Короля та всіх придворних користуватися столовими приборами. Показала, наскільки корисною і потрібною є гігієна, а саме купання в гарячій воді. Їй довелося, мало не насильно змушувати купатися всіх своїх підданих, включаючи чоловіка, які скаржилися на те, що їм боляче, гаряче, а після купання свербить все тіло. Але зусилля дали свої плоди, і незабаром вже всі французи стежили за чистотою тіла і одягу. Завдяки цьому скоротилося число захворювань.

Шокуючим для Анни стало і те, що її чоловік був безграмотний. Кажуть, що під шлюбним договором король Франції Генріх Перший поставив ... хрестик (!), а от Анна підписалася Anna Regina, тобто «Королева Анна».

Королева Анна народила трьох синів - Філіппа, що незабаром став королем Франції, Робера і Гуго та дочку Едігну.

Вона приділяла велику увагу освіті та вихованню своїх дітей. У пригоді їй стали всебічна освіта, отримана на батьківщині, книги з бібліотеки Ярослава Мудрого, привезені нею до Франції.

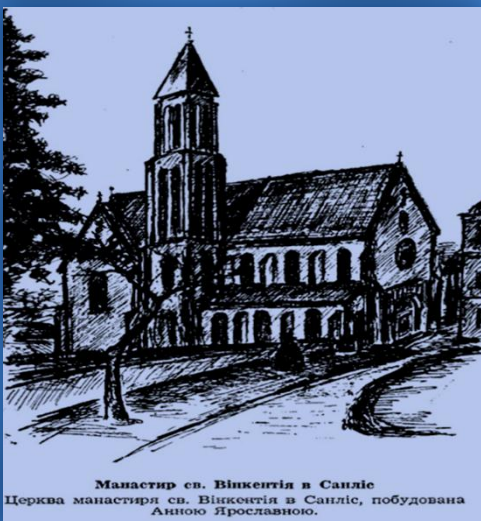

Як пишуть дослідники, розум цієї жінки вражав французів. Анна - єдина жінка в Європі, яка листувалася з Папою римським. Для середньовічної Франції особисті листи понтифіка жінці були справжньою сенсацією. І Анна розуміла та цінувала це. У своїх листах він її хвалить, інколи повчає. В одному з листів до Анни папа Римський писав, що дуже цінує її добродієність, розум, королівську гідність і повагу до церкви.

У 1051 році Анна присягнула на вірність Франції. Тепер вона стала французькою королевою. Поступово Корлева стає людиною, яка відіграє провідну роль у державній грі. Вона будує храми, бібліотеки, школи. Сприяє християнській просвіті народу. Її підписи на важливих державних указах стоять поруч з «хрестиком» неписьменного короля. Анна була жінка з державним мисленням. Владна і мудра, вона розуміла свою роль в управлінні країною. Франція стала її державою.

Король Франції в розпачі, розуміє що згасає фізично, передчуваючи свою смерть, вирішує коронувати свого семирічного сина Філіпа, щоб зробити Анну справжньою королевою. У той час бути опікуном та управляти країною могли тільки чоловіки. Генріх навмисне йде проти закону і віддає їй всю королівську владу. Здавалося б, чого ще бажати руській княжні. Тепер вона може стати одноосібною правителькою при своєму неповнолітньому синові. Анна могла б змінити хід історії. Возз'єднати Францію з Київською Руссю. Прийняти важливі державні рішення. Після смерті Генріха I в 1060 році Анна ще деякий час зберігала титул королеви і керувала Францією від імені неповнолітнього сина Філіпа.

Манастир св. Вікентія в Санліс
Церква манастиря св. Вікентія в Санліс, побудована
Анною Ярославною.

За 50 кілометрів на північ від Парижа знаходиться містечко Санліс. Анна Ярославна переїздить з гучного Парижу до передмістя та заснуває в містечку Санліс, монастир святого Віцента. І нині в Санлісі, у колишньому абатстві Сан-Венсан, зберігається каплиця часів Анни Ярославни, перед якою стоїть

скульптура Анни на повний зріст. На голові в неї королівська корона, в одній руці - королівський скіпетр, у другій - модель церкви. На постаменті пам'ятника - напис: «**Анна руська, королева французька, засновниця собору в 1060 р.**».

Надалі королева відмовляється від влади і залишає двір. Регентом при малолітньому Філіппі став граф **Балдуїн Фландрський**.

Київська красуня була до серця багатьом підданим свого чоловіка, а особливо графу **Раулю де Крепі-і-Валуа**. І в 1062 році Анна Київська вдруге вийшла заміж за графа прямого нащадка Карла Великого, наймогутнішого після короля Франції. Граф Рауль мав сильний характер, благородну, але неврівноважену вдачу. За словами одного з сучасників, він не боявся ні короля, ні папи, ні Бога, ні диявола.

Оселились молодята у могутньому, укріпленому замку у **Крепі** неподалік Санлісса. Після п'яти років спільного життя у 1074 році Анна Ярославна знову овдовіла і була змушена повернутися до двору Філіппа Першого. І знову її підпис з'являється на державних документах поруч з підписом сина. Востаннє іменний підпис королеви був знайдений на жалуваній грамоті 1075 року. З цього історики роблять висновок, що ця дата є роком смерті Анни Ярославни.

Похоронили Королеву Франції Анну в абатстві Санліс. На надгробку дочки Ярослава Мудрого, королеви Франції Анни Ярославни викарбуваний символ України, герб нашої країни - **тризуб**.

Саме з її легкої руки почнеться справжній розвиток могутньої європейської держави. Анну Ярославну й досі шанують у Франції як рішучу, наполегливу і безкорисливу правительку, що змінила хід історії.

За своє життя і правління Анна Ярославна вивела Францію на більш високий рівень, що було неодноразово відзначено багатьма політичними діячами того часу, а також папою Римським.

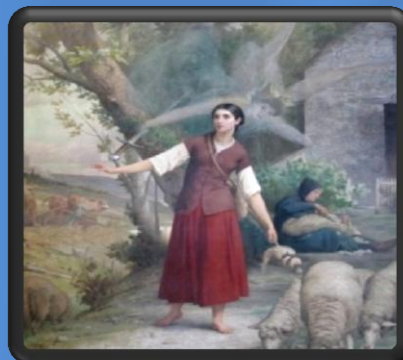
Королева Анна являється прабабкою щонайменше 32 французьких монархів, а її нащадки - Іспанські й Пармські Бурбони - досі перебувають на престолах.

Щороку у травні французи і українці збираються в Санлісі на святкування днів Анни Ярославни.

Світлий образ дочки нашого народу, королеви Франції - Анни впродовж тривалого часу надихає вітчизняних і зарубіжних митців на створення прекрасних літературних творів. Вона постає перед нами зі сторінок п'єси «Ярослав Мудрий» українського драматурга Івана Кочерги, роману «Диво» Павла Загребельного. За мотивами твору А. Ладинського було поставлено фільм «Ярославна - королева Франції». Французька письменниця Режін Дефорж написала історичний роман «Анна Київська».

А далі піде розповідь про жінку, яка вже багато століть будоражить уми істориків, письменників, священнослужителів та й простих людей - ім'я її **Жанна д'Арк**. Незбагненне і незрозуміле дивовижне життя цієї героїні. Дуже надприродними здаються її подвиги і дуже таємничою її поява та трагічна загибель. Як могла маленька тендітна дівчина повести за собою ціле військо, а також вселити віру в перемогу в тих бійців, які зневірилися і втратили небачений до цього бойовий дух і почуття патріотизму?

Жанна народилася у містечку **Домремі**, (Лотарингія, Франція) **бсiчня 1412 року**. Її батьки були селяни:

Жак Дарк та Ізабелла Роті.

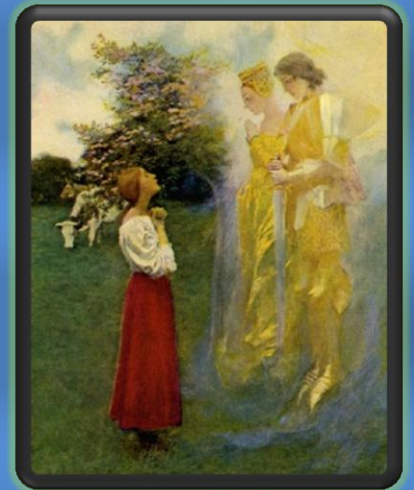
Жанна - старша з дітей д'Арк. У родині росли брати Жанни - **Жан, П'єр, Жакмен** і сестра **Катрін**. Катрін померла в юності. Брати стали соратниками і опорою Жанни в майбутньому.

Ще з юних років дівчинка бачила навколо себе страждання і біди народу Франції від англійських окупантів. На її рідне селище не раз нападали вороги. Патріотично налаштована Жанна дуже боляче сприймала загарбання своєї батьківщини.

Десь в 13 років до неї почали приходити дивні видіння. Дівчинка

побачила архангела Михаїла та великомученицю Катерину Александрійську. У видіннях Бог вказав відправлятися в Орлеан на чолі військ і зняти облогу, привести до корони дофіна Карла і очистити Францію від англійських окупантів. Ймовірно, на уяву дівчини вплинули перекази про пророкування мага Мерліна при дворі короля Артура, який обіцяв, що Францію врятує діва з Лотарингії.

Коли їй виповнилося 17 років, дівчина втекла з дому і вирушила у Вокулер. У найближчому містечку юна патріотка зуміла переконати коменданта в тому, що вона врятує Францію. Він дав їй чоловічий одяг, зброю і кілька вояків для охорони. Насилу дівчина дісталася до фортеці на Луарі, де знаходився король, і домоглася зустрічі з ним. Придворні зрозуміли, що натхнення Жанни і глибока віра в перемогу зможуть підняти бойовий дух у

військах. Жанна вирушила до Орлеана попереду війська в сяючих обладунках, з древнім мечем і прапором. Їй виділили загін лицарів, на чолі якого юна Діва вирушила до обложеного Орлеана. По дорозі дівчину з захопленням зустрічали прості люди. Ремісники викували Жанні лицарські доспіхи і пошили похідну форму.

З прибуттям д'Арк до Орлеана почалися рішучі дії проти ворога. Основним укріпленням англійців під Орлеаном була фортеця Турель. Тому було ухвалено рішення почати звільнення міста саме з неї. Згідно з переказом, відважна Жанна перша схопила облогову драбину, приставила її до стіни і почала штурм. Але тут просвистіла стріла, і Жанна була поранена.

Від різкого поштовху дівчина впала на руки воїнів, проте швидко оговталася, висмикнула стрілу і через деякий час була вже знову на ногах і вела своїх солдатів на штурм. Через дев'ять днів облога з Орлеана була знята, а ще через день вороги без бою покинули решту укріплень. Англійці відступили на північ. 1429 рік став роком звільнення Орлеану від облоги, та

переломним у столітній війні.

Однак, доки Карл не був коронований, він не вважався законним королем. Жанна переконала дофіна виступити в похід на Реймс - місто, де

завжди коронувалися французькі королі. Весь шлях до Реймса армія пододала за два тижні.

Під час коронації Жанна д'Арк у бойовому вбранні зі зброєю і прапором у руках стояла поряд із королем Карлом VII.

Їй надавали такі почесті, немов це вона була королевою Франції, і саме її коронували, а не цього нерішучого і безвільного дофіна.

За участю Жанни були звільнені багато областей Франції. До армії у великій кількості вливалися прості люди. У найзапекліших сутичках із ворогами Жанна проявляла мужність і винахідливість, її приклад надихав воїнів. Вона сміливо кидалася на штурм, і її клич **«Хто мене любить, за мною!»** примушував солдат слідувати за нею. Звичайно ж, Жанна не сама командувала армією. З нею завжди були поряд видатні полководці Франції: Ла Гир, де Буссак, де Гранвіль.

Карл VII отримав свою корону і подальшим звільненням своєї держави цікавився мало. Його стало навіть дратувати зайве завзяття Орлеанської Діви. Жанна продовжувала мужньо битися в дрібних сутичках і битвах. Із закликом: **«Я не боюся нічого, окрім зради»**. А її зрадили і двічі продали.

І коли Орлеанська Діва під містом Комп'єн потрапила у полон до бургундців, а ті

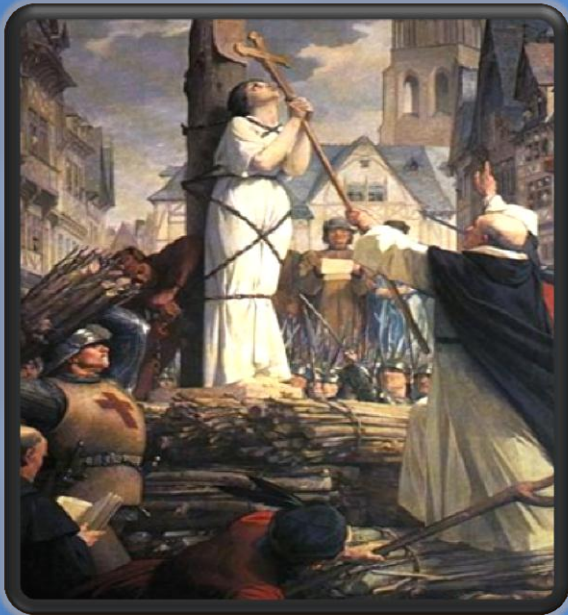
продали її англійцям, король, якому Жанна надала таку велику допомогу, не зробив нічого, щоб викупити юну героїню з полону.

Довгі місяці Жанна провела у в'язниці. Її тримали у залізній клітці з ланцюгом на шиї та ногах. Щоб очернити її в очах французів, їй приписали зв'язок з дияволом. Судили її французькі єпископи, що перейшли на бік англійців.

погрожували дівчині тортурами, якщо вона не зізнається у пособництві нечистому. Однак Орлеанська Діва мужньо трималася на допитах і

нічим не виказала свій страх.

Героїню засудили до страшної страти.

І 30 травня 1431 року Жанну д'Арк спалили живцем на центральній площі міста Руана.

Лише через 25 років, перед своєю смертю король Карл

VII зняв усі звинувачення з Діви. Адже, якщо вирок залишився би у силі, це означало, що своєю короною Карл зобов'язаний чаклунці.

У 1920 році Папа Бенедикт XV причислив Жанну до Лику Святих. А 30 травня тепер у французів національне свято — день Святої Жанни д'Арк.

Імена українських жінок - вірних дочок свого народу є гордістю всієї нації. Під одним з цих імен увійшла в історію мудра покровителька освіти і науки Єлизавета Гулевичівна.

Походила зі старовинного українського

православного роду

Гулевичів, відомого з початку 16 століття. Рід посідав друге місце серед можновладців Волинської землі.

Члени родини обіймали високі посади в країні - воєвод, підстарост, старшин, священників.

У сім'ї Василя Гулевича, — підстарости Владимирського було п'ятеро дітей, наймолодша серед них - Єлизавета. Її дід - Федір Гулевич був владикою Луцьким та наречений ім'ям Феодосій.

У родині високо шанувалися християнські чесноти та національні традиції. Дід Федір дуже любив своїх внуків і дбав, насамперед, щоб дати їм освіту змалку і був непохитний у своєму бажанні виховати їх освіченими і віруючими людьми.

Завдяки дідуся дівчина отримала чудову освіту. Феодосій влаштував для своїх онуків школу на подвір'ї Луцького замку і найняв вчителювати вихованця Львівської братської школи Олесь Юрківського. Красуня Єлизавета вже у ранній юності освоює основи православної віри, граматику рідної мови,

грецьку та латинську, старослов'янську, польську, литовську та французьку мови. Згодом Василь Гулевич відправляє дітей на навчання до Острозької академії.

В 1594 році після закінчення академії у 19 років Єлизавета стала дружиною **Христофора Потія**, сина Володимирського єпископа, митрополита Української Греко-Католицької Церкви **Іпатія Потія**.

В історії її кохання й одруження є щось виразно шекспірівське. Ті ж самі два роди, між якими ворожнеча.

Неприятність між Гулевичами й Потіями мала суто релігійні причини. Батько майбутнього чоловіка Іпатій Потій відданий католицизму. Гулевичі - поборники православ'я. Обидві родини не могли змиритися з вибором своїх чад. Проте діти, а особливо Єлизавета, продемонстрували таку силу характеру, що батькам нічого не залишалось, як змиритися й обвінчати їх.

Молодята брали шлюб у Володимирській православної церкви. Так поріднилися дві могутні волинські родини. Поріднились, та не помирились. У молодят народилася кохана донечка **Катерина**. Але тішились своїм щастям закохані недовго - чоловік Єлизавети помирає за кілька років після одруження.

Вдруге Єлизавета вийшла заміж за київського заможного шляхтича **Стефана Лозку**, мозирського маршалка, відомого від початку XVI століття, який належав до найбагатшого в Києві шляхетського роду. Єлизавета подарувала другому чоловіку сина **Михайла**. Саме Стефан

почав називати дружину на польський манер ласкавим ім'ям Галшка. Сім'я перебрались до Києва.

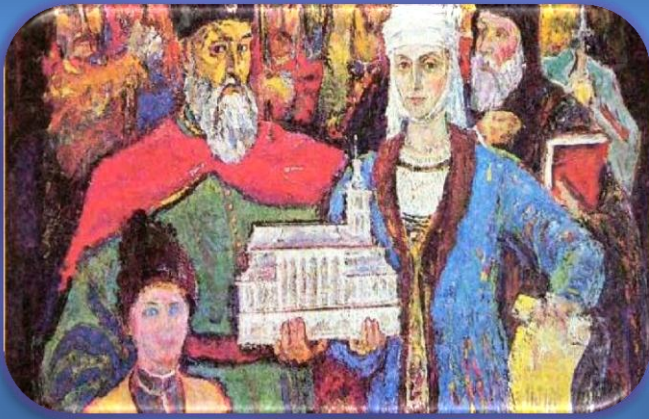

Дім Галшки Гулевичівни й Стефана Лозки був чимось на зразок культурного товариського салону, де зустрічалися представники тамтешньої еліти, а також заїжджі знаменитості. Подейкують, що колишня волинянка товаришувала навіть із самим гетьманом Сагайдаччи. Перебравшись до Києва Гуличівна отримала можливість займатися меценатством. Намагалася підтримувати православні церкви, освіту.

Улітку 1614 року в Києві трапилася страшна пожежа, яка знищила сотні житлових будинків, не одну церкву, українську школу та багато древніх літописів. Подолянам та прибулим козакам гетьмана Сагайдачного книжні коштовності допомагала

рятувати й мужня волинянка – Галшка Гулевичівна. Може, саме тоді вона й поріднилася з Київським братством.

15 жовтня 1615 року разом зі своїм чоловіком та трьома приятелями Галшка Гулевичівна стала на порозі Київського земського суду. При поважних свідках вона склала фундуш (дарчу грамоту), відписавши всі свої землі та маєтності для заснування нового монастиря, шпиталю і школи для дітей шляхти та міщан. У дарчій вона зазначила: *«Я, Галшка Гулевичівна, дружина його милості пана Стефана Лозки, будучи здорова тілом і розумом, явно і добровільно усвідомлюю цим листом, що я, живучи постійно в давній святій православній вірі Східної Церкви, з любові й приязні до братів моїх — народу руського з давнього часу умислила Церкві Божій добро учинити..... Даю, дарую і записую і відказую, фундую добра мої власнії, дідичні права і маючи власний мій двір з землею, зі всім до того двору і землі правами, пожитками, різними належностями, нічого собі самій, ані нащадкам моїм не зоставляючи».*

Києво-Братський монастир і академія. 1840 р.

Відповідно дарчої, спадкові володіння Єлизавети-Глашки переходили у власність Київського братства. У документі ставилася умова, щоб на цій землі було зведено монастир, будинок для прочан з інших земель і «школа дітям, як шляхетським, так і міщанським». Новий навчальний заклад незабаром став одним із найбільш престижних і передових у Східній Європі. Статут школи зобов'язував учителів «навчати і любити всіх дітей однаково — як

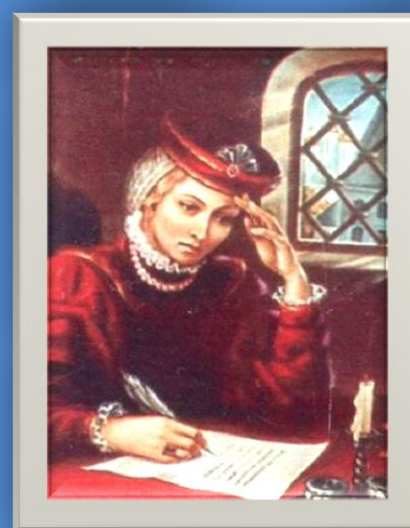
синів багатих, так і сиріт, убогих і тих, хто бродяжить по вулицях, випрошуючи милостиню».

У 1632 році митрополит Петро Могила об'єднав Братську школу з Лаврською. Новий навчальний заклад назвали Колегія — згодом перейменували у Києво-Могилянську академію. Система викладання, що затвердилася в ній, увібрала в себе все краще з досвіду західноєвропейських університетів і польських академій.

Так було покладено початок Києво-Могилянській академії (нині - Національний університет "Києво-Могилянська академія").

Після смерті другого чоловіка до кінця свого життя Єлизавета Гулевичівна провела у маєтку неподалік від Луцька. Продовжувала піклуватися про збереження православ'я. Брала активну участь в житті Луцького Христо-Воздвиженського братства.

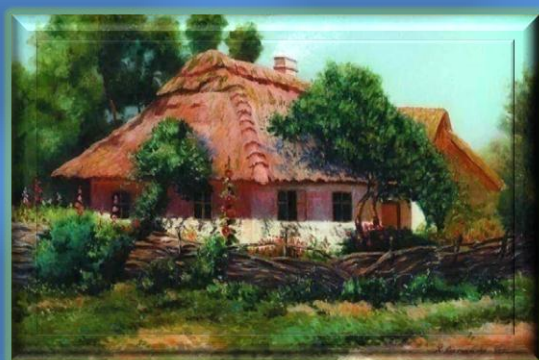

І в 1641 році незадовго до смерті, склала духовний заповіт, в якому заповідала майже всі свої кошти на потреби цього ж Луцького братського монастиря. Померла Єлизавета Гуличівна в 1642

році. Поховано її у церкві на території Луцької братської школи.

В історії людства можна знайти цілий ряд цілком реальних особистостей, які являють собою справжнісіньку загадку, над якою б'ються сучасні дослідники. Однією з таких таємниць минулого залишається знаменита **Роксолана**: жінка-легенда, дружина османського правителя Сулеймана II Кануні. Її шлях від нещасної полонянки до однієї з найвпливовіших правительок світу дивує не тільки своїм драматизмом, але і запаморочливими перипетіями, гідними авантюрного роману.

У Чемерівцях, існувала колись церква Втечі Богородиці в Єгипет, настоятелем якої був Гаврило Лісовський.

У родині Лісовських підросла рудоволоса донька Настя. Вона в сльозах прибігла додому: однолітки не приймали її до гурту, тому що в народі існувало повір'я: руді - то лихі люди, народжені від нечистої сили. Отець Гаврило Лісовський був мудрою людиною. Щоб відволікти доньку від сліз, він захопив її до науки. Навчив грамоті, арифметиці і навіть латині та давньогрецькій мові.

Згодом Лісовський отримав парафію в містечку Гусятин, що розташовувалося по обох берегах Збруча. Життя прикордонного краю було вкрай небезпечним. Раз по раз з-за Дністра на Поділля налітали озброєні татари, які грабували села, брали на викуп людей.

Щоб убезпечити себе від нападів, Лісовські облаштувалися в Рогатині - в місті, яке входило в систему Дністровської течії. Купили хату, зайнялися сільським господарством.

Анастасія підросла, вирівнялася в граціозну панночку, бліде обличчя якої прикрашало довге золотаво-руде волосся. Життя налагодилося.

Влітку 1520 року в родині Лісовських готувалися до

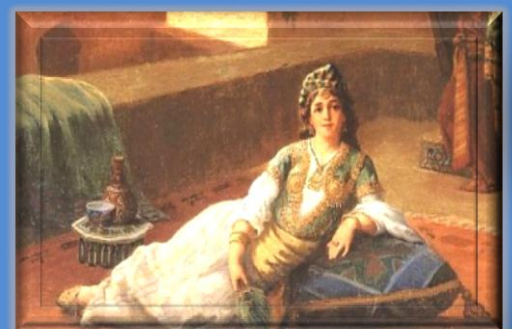
весілля. Рогатинський священник віддавав заміж свою улюбленицю Настуню за Дропана, сина львівського купця. На передодні дівчина потрапила на очі

татарському азі. І в день власного весілля юна Анастасія була викрадена татарами.

Її відправили морем у Стамбул на знаменитий жіночий базар. Бранки сиділи в закритих решітками галереях, зведених по периметру торгового майдану. Спеціально навчені жінки обстежували їх, повідомляючи купців про їх вади та принади. Анастасія дісталась Рустему-паші.

Оцінивши красу бранки-українки і знаючи, що вродливі полонянки належать тільки султанові паша подарував її султану Сулейману. Так Анастасія опинилась у великому гаремі

повелителя.

Що стосується самого господаря гарему Сулеймана Пишного, то це був харизматичний лідер - самовпевнений, гарячий, войовничий вождь, що сам особисто керував походами. Йому просто не вистачало часу для гаремних любовщів, а „Святий Закон“ не дозволяв брати жінок у походи. Недаром увесь гарем спантеличила небувала подія: падишах зацікавився бранкою з України. Слід відзначити, що молодий султан, вихований у походах, найбільше цінував людей освічених, мислячих. Сулейман мав дар до поезії й сам komponував вірші, особливо поеми. Сонливий гарем заселений бездушними дівчатами, був для нього, м'яко кажучи, нецікавим.

Коли повелителю представляли нових рабинь, більш красивих і дорогих, до кола танцюючих одалісок раптом влетіла маленька фігурка і, відштовхнувши «солістку», розсміялася, а потім заспівала незрозумілу українську пісню. Настуня не «засліпила» султана неймовірною жіночою красою. Єдиний опис зовнішності української бранки зберігся від Венеціанського дипломата П'єтро Брагадіна, який писав, що нова фаворитка **«не могла похвалитися красою, проте була граціозною та елегантною»**. Вона була руденькою. І дуже, дуже весела ...

Такий образ ще більше здивував і заінтригував Володаря. Настя отримала хустку Султана - знак того, він чекає її в своїй опочивальні. Тієї ж ночі Сулейман нарік чарівну Анастасію новим ім'ям - **Хюррем** (та, що сміється). При спілкуванні дівчина зацікавивши султана своєї мовчазністю, вона

попросила тільки одного - права відвідувати султанську бібліотеку. Султан був шокований, але дозволив.

Коли через деякий час він повернувся з військового походу, Хюррем володіла вже кількома мовами. Вона присвячувала своєму султанові вірші і навіть писала книги. Це було небачено на ті часи, і замість поваги викликало страх. Про Хюррем говорили, що вона зачарувала султана. І справді він був зачарований її веселою вдачею, розумом, жагою до знань. Роксолана жадібно вбирала в себе все, чому навчали у палаці, брала все, що давало їй життя. Історики свідчать, що через деякий час вона дійсно опанувала турецьку, арабську та перську мови, навчилася досконало танцювати, декламувати сучасників, а ще грати за правилами чужої, жорстокої країни, в якій вона жила.

Вразила молодого правителя українка ще й своїм сильним, норовистим характером. Поняття свободи, людської гідності, а разом з тим свідомість власної вартості - ось риси, які вирізняли її з поміж інших. **«Я руці, що била, не пробачу»**. Як християнка, вона мала глибоко вкорінений погляд про рівність жінок і чоловіків. Такою не була ніяка інша з невільниць султана.

Сулейман покохав жінку, що добровільно назвала його своїм призначенням, але не приймала без дискусії його ідей, вона вміла протистояти інтелігентно.

1534 рік - Роксолана стала законною дружиною Сулеймана Пишного. Це був

перший подібний випадок в історії Османської імперії. Сулейман Пишний взяв шлюб з наложницею. Роксолана-Хюррем отримала титул Хассекі-Султан, введений спеціально для неї. Один з очевидців - британський дипломат - описував весілля султана зі своєю українською нареченою так: *«На цьому тижні в Стамбулі сталася небачена досі подія: Султан Сулейман оголосив султаною свою українську наложницю Роксолану, через що в Стамбулі відбулося велике свято. Не можна передати словами пишність весільної церемонії, що проходила в палаці. Вночі всі вулиці світилися. Всюди були влаштовані розваги. Будинки оздоблені. Народ перебував у захваті. Потім відбулася вистава за участю канатохідців, фокусників, диких звірів, серед яких були і височенні жирафи»*. Простій наложниці з України вдалося стати коханою дружиною Султана.

Сулейман і Хюррем були люблячою парою, вони могли годинами говорити про політику і мистецтво, часто спілкувалися віршами. Їх почуття були взаємними і щирими, про це свідчать рядки з листування подружжя. *«Мій Султане, - писала Роксолана, - який безмежний і пекучий біль розставання.*

Рятуй мене, нещасну, і не затримуй своїх прекрасних листів. Нехай душа моя отримає хоч краплину радості від твоїх послань...». Сулейман відповідав: *«Моя дорога богине, моя дивовижна краса, пані мого серця, мій найяскравіший місяцю, моїх бажань глибинних супутниця, моя єдина, ти мені миліше всіх красунь світу!»*.

Венеціанський представник у Стамбулі відзначає у своїх звітах, з перших років подружньої пари, про винятковий вплив української улюблениці на володаря. Понад триста гаремних жінок від того часу не можуть стати суперницями Роксолани.

Європейські послы втрачали дар мови, коли

Хюррем з відкритим обличчям сиділа на троні поруч зі своїм чоловіком. Вона анітрохи не була схожа на покірну східну жінку, нагадуючи, скоріше, давньоєгипетську Клеопатру.

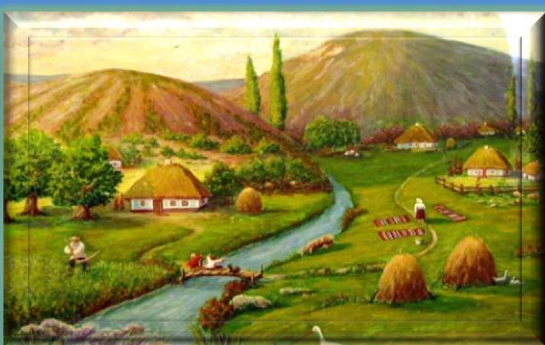
Хассекі-Султан подарувала коханому Сулейману синів: **Мехмеда, Селіма, Баязіда** та дочку **Міхрімах**.

Амбітній Роксолані вдалося реалізувати свої найсміливіші мрії - домогтися того, щоб її син Селім успадкував трон, а не старший син Султана від черкески Гульбехер, улюбленець батька.

По життю Хюррем-Султан завжди допомагали - жіночність, шарм та неабиякий розум. Вона особисто вела переписку з правителями сусідніх держав (Польщі, Венеції, Персії), знала досконало Коран.

З ім'ям Роксолани пов'язані численні перетворення в турецькій столиці. Султана намагалася, наскільки це можливо, займатися просвітою, багато часу приділяла благодійності. На її честь зараз названий стамбульський район Аврет-базару, де були розташовані побудовані українкою мечеть, лікарня і притулок для бідних. Турки переконані, що багато архітектурних пам'ятників Стамбула безпосередньо пов'язані з Роксоланою-

Хюррем. Вони дуже шанують ім'я цієї жінки, усипальниця якої вважається одним з національних надбань країни.

Хассекі мала реальний вплив на політику країни. За час, поки Роксолана була при владі в Османській імперії, зробила все можливе, щоб перешкодити грабіжницьким

набігам кримських татар на її батьківщину - Україну та докладала зусилля для звільнення своїх співвітчизників з полону.

Сорок років Хассекі Роксолана-Хюррем була дружиною Сулеймана Пишного.

Померла вона **15 березня 1558 року** від застуди, залишивши чоловіка вдівцем. «**День і ніч я плачу і зітхаю**», - написав Султан. Похоронили Роксолану-Хюррем в мавзолеї біля мечеті Сулейманіє, найбільшої у Стамбулі.

Султан Сулейман пережив свою улюблену дружину на **12 років**, так ніколи вже не зробивши жодну жінку Султаною. Він побудував величну мечеть Сулейманіє, біля якої у восьмигранній кам'яній усипальні покоїться прах Роксолани. Всередині, під високим куполом, Сулейман звелів висікти алебастрові

розети і прикрасити кожна з них безцінним смарагдом, улюбленим самоцвітом Анастасії Лісовської.

Знаменитій українці присвячено безліч творів мистецтва. Її образ незмінно надихає письменників, поетів і режисерів з різних країн.

«У житті немає нічого, чого варто було б боятися, є тільки те, що потрібно зрозуміти»

(Марія Склодовська-Кюрі)

Людство розвивається завдяки науці. Може здатися, що відкривати нові горизонти - доля чоловіків. Проте не варто недооцінювати й роль жінок у науці.

Марія Склодовська-Кюрі увійшла в історію як єдина жінка, яка двічі була удостоєна вищої нагороди в науковому світі - Нобелівської премії в галузі фізики та хімії. Видатна вчена, засновниця науки про радіоактивність. За цими досягненнями - десятиліття наполегливої, невтомної, аскетичної праці, величезна духовна

сила найвидатнішої жінки в історії світової науки.

Марія народилася 7 листопада 1867 року у великій дружній та інтелігентній варшавській родині. Її батько був викладачем фізики й математики, а мати утримувала престижний пансіонат для дівчат з кращих родин. Щасливі часи сім'ї Склодовських тривали недовго -

батько втратив усі заощадження, померла сестра Зося, а потім і мати. Незважаючи на ці трагедії, Марія продовжувала добре вчитися й була кращою ученицею гімназії. У той час жінки не могли вступити до університету, тому Марія продовжила здобувати освіту в підпільному Вільному університеті, у якому лекції читали професори справжніх університетів, але потайки - на квартирах учнів або викладачів.

Старша сестра - Броніслава теж прагнула до знань - обидві Склодовські мріяли про навчання в Сорбонні. Дівчата домовилися допомагати одна одній. Спочатку Броня поїхала в Париж, а Марія влаштувалася гувернанткою, в одній багатій польській родині і 5 років працювала й пересилала гроші сестрі.

Дочекавшись повідомлення від Броніслави, Марія відправилася в Париж. Нарешті її мрія збулася. У 1891 році вона стала студенткою природничого факультету в Сорбонні. Дівчині хотілося слухати всі лекції, жагу знань було не втамувати. Але навчання давалося важко - позначалося недостатнє знання французької мови. Марія посилено працювала, щоб ліквідувати ці прогалини. Три роки студентка цілком присвятила навчанню, відмовившись від розваг і навіть простого спілкування з

однолітками. У 1893 році Марія Склодовська закінчила курс й отримала ступінь з фізики та математики. Надихнувшись успіхами дівчина почувала себе здатною пізнати все, що досягнуто людством у галузі науки.

Молоду науковицю охоплювали ідеї, але бідному здійснити задумане непросто. Так, її дослідження вимагали матеріальних вкладень для наповнення лабораторії різноманітним науковим начинням. Саме в цей час доля їй дарує зустріч з **П'єром Кюрі**, молодим ученим зі Школи фізики і хімії.

У 35-річного П'єра дивовижна чарівність поєднувалася із серйозністю й м'якістю. Він завжди був стриманим, ніколи не підвищував голосу, мав могутній розум і благородне серце. Зустріч молодих людей виявилася визначальною в долі Марії Склодовської. Вона знайшла споріднену душу.

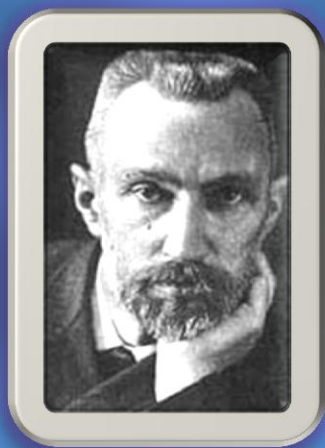
І 26 липня 1895 року Марія стала пані Кюрі. *«У ці щасливі дні зав'язуються прекрасні узи, які коли-небудь з'єднували чоловіка і жінку. Два серця б'ються в унісон, два обдарованих мозки звикають мислити спільно»*, – так писала їхня дочка **Єва**. Шлюб подружжя Кюрі був настільки близький до досконалості, наскільки це дозволяє наше земне життя.

Марія писала про П'єра: *«Мій чоловік – це межа моїх мрій. Я ніколи не могла уявити собі, що опинюся поряд з ним. Він – справжній небесний дар, і чим довше ми живемо разом, тим більше ми любимо один одного»*.

У цьому щасливому, але недовгому шлюбі народилося дві дочки.

Одержимі спільною ідеєю, подружжя цілодобово перебувало в лабораторії. Вивченню піддавалися дедалі нові й нові речовини. І раптом несподіванка: два уранові мінерали - набагато активніше діють на прилад, ніж уран із ще більш високим ступенем радіоактивності. Нарешті відкрито один з них. На честь Польщі, батьківщини Марії, його вирішено назвати **полонієм**. Знову за роботу, знову титанічна праця - і ще одна перемога. Виявлений елемент, який у мільйон разів перевершує уран за радіоактивністю. За цю невичерпну здатність до випромінювання вчені назвали його **радієм** («радіус» по-латині - промінь). Сталося це в 1898 році.

П'єр та Марія Кюрі

Антуан Анрі Беккерель

В 1903 році Марія представила в Сорбонні докторську дисертацію на тему «Дослідження радіоактивних речовин». А у грудні цього ж року Шведська королівська академія наук присудила подружжю Кюрі та Анрі Беккерелю - **Нобелівську премію** з фізики. Марія Склодовська-Кюрі стала першою жінкою, удостоєною Нобелівської премії. До подружжя прийшли слава та визнання. Однак для них це стало зайвим тягарем: учені опинилися в центрі уваги, а вони не були публічними людьми. Усе це відволікало від роботи. Єдиний плюс, який мали Кюрі від визнання, - отримання коштів на продовження роботи.

З 1899 по 1904 рік Марія та П'єр Кюрі опублікували понад 30 наукових праць, написаних індивідуально й у співпраці з колегами. Подружжю запропонували запатентувати свої ідеї та отримати право на промислову

розробку радію, а отже, - і велику матеріальну вигоду. Але Кюрі відмовилися: *«Радій не повинен збагачувати нікого. Це елемент. Він належить усьому світу»*. Вони дали інструкції з докладними вказівками, як отримувати радій з руди. В Америці та Європі почали будуватися заводи з виробництва радію.

У 1904 році П'єра призначили професором фізики в Сорбонні, Марію - завідуючою його лабораторією. У 1905 році П'єр був обраний в Академію наук.

Але сімейне щастя пари тривало недовго. У 1906 році П'єр загинув під колесами екіпажу. Після смерті чоловіка Марія залишилася сама, їй потрібно було підіймати дітей. Вона намагається бути ніжною й люблячою матір'ю для двох своїх дочок.

Одна з них, Ірен, стала відомим фізиком, яка продовжила дослідження матері з фізики та стала Нобелівським лауреатом. Незважаючи на те, що Марія була неймовірно засмучена загибеллю коханого чоловіка, вона знайшла в собі сили продовжувати їхні спільні дослідження.

В 1911 році Шведська королівська академія наук

присудила Марії Склодовській-Кюрі **Нобелівську премію з хімії «За видатні заслуги в розвитку хімії: відкриття елементів радію і полонію, виділення радію і вивчення природи і з'єднань цього чудового елемента»**. Вчена стала єдиною жінкою, двічі відзначеною Нобелівською премією.

Незадовго до Першої світової війни Паризький університет і Пастерівський інститут заснували Радієвий інститут. Кюрі була призначена директором відділення фундаментальних досліджень і медичного застосування

радіоактивності. У подальшому цей інститут породив низку Радієвих інститутів у багатьох країнах світу.

Війна завадила подальшій роботі інституту. Вчена на певний час залишила наукову діяльність. Вона вирішила врятувати наявний у неї радій від німців. У вагоні з біженцями Кюрі поїхала в Бордо, везучи із собою свинцеву коробку, у яку були вкладені пробірки з радієм вартістю в один мільйон франків. Цей «скарб» учена помістила в сейф одного з банків. Вона горіла бажанням допомогти своїй другій батьківщині. Тому гроші з Нобелівської премії передала на потреби армії, а наявні в неї золоті медалі віддала на переплавку.

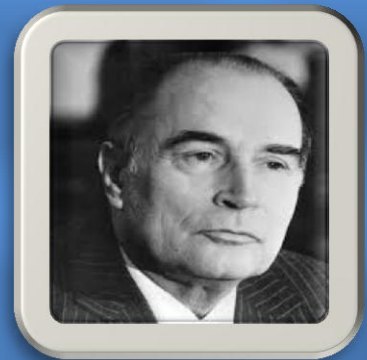
У роки війни Марія Кюрі разом зі старшою дочкою, яка тоді була ще підлітком, за кермом автомобіля їздила по госпіталях з першим рентген-апаратом і навчала лікарів робити рентген для більш успішного проведення операцій у поранених. На спеціальних курсах вона готувала медсестер-радіологів: з 1916 по 1918 рік нею навчені 150 чоловік.

Після закінчення війни вчена повернулася в Радієвий інститут і до кінця своїх днів брала участь у престижних Сольвєєвських конгресах з фізики. Вона була істинно «міжнародним послом від науки» та членом 85 академій наук, а з 1926 року – іноземним членом Академії наук СРСР. Кюрі одержала 20 почесних ступенів, нагороджена медалями Французької академії наук, Лондонського королівського товариства, Національної академії наук Італії.

Талановита, геніальна й самовіддана Марія Склодовська-Кюрі підірвала своє здоров'я за роки роботи з радіоактивними елементами. Жінка не тільки не боялася відкрито працювати з ними, але й носила на грудях свій незмінний талісман - ампулу з радієм. Вона дала радію життя. Він же її й знищив. Померла вчена **1934 року 4 липня** від лейкемії.

20 квітня 1995 року за рішенням президента Франції Франсуа Міттерана прах П'єра й Марії Кюрі був перенесений до паризького Пантеону.

«Безліч людей... не знають або просто забули ту істину, що будь-яке відкриття може стати і джерелом добра, і джерелом зла, що будь-яка речовина, залежно від дози, може виявитися ліками або отрутою, що вогонь є добробутом, коли він зігріває, і смертельним, коли спалює все на своєму шляху. Так і ядерна енергія... поставлена на службу людині, може бути як надзвичайно корисною, так і жахливо смертельною. Усе залежить від волі тих, хто

її використовує».

Марія Кюрі

У 2017 році на екрани польських кінотеатрів вийшов фільм «Марія Склодовська-Кюрі» спільного виробництва Польщі, Німеччини, Франції та Бельгії про життя видатної польки. Режисер фільму французька Марі Ноель підкреслила, що хотіла представити Марію Кюрі, як турботливу матір, люблячу дружину, жінку, яка не боялася жити за покликом серця й завдяки надзвичайним здібностям змогла заявити про себе у світі науки, у якому домінували чоловіки.

Мати Тереза як служниця істини та добра.

Мати Тереза одна із найвідоміших черниць у всьому світі. Прожила майже століття і встигла зробити величезну кількість добрих справ, за що зарахована до лику блаженних Католицькою церквою ще при житті. Сама про себе Матінка говорила: «То крові я албанка, за громадянством я індіанка, по вірі я католицька черниця. Що стосується мого покликання, то я належу всьому світу. Що стосується мого серця, то воно повністю

належить Серцю Ісуса».

Агнес Гонджа Бояджіу народилася в Македонії та була наймолодшою із

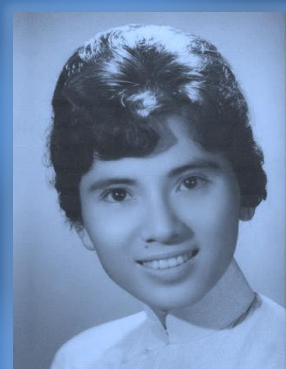
трьох дітей. Сім'я мешкала в містечку Скоп'є. Походила Агнес з багаті родини, фінансове становище їх було досить стійким. Батько Агнес працював будівельним підрядником і був відомим бізнесменом. Крім роботи, приймав активну участь у політичному житті

країни, надавав фінансову підтримку церкві, мав дружні відносини з архієпископом Скоп'є, який часто гостював у домі Боякшу. Їх дім був наповнений внутрішньою гармонією, молитвами, роботою і взаємними хорошими відносинами. Та в 1919 році батько раптово помирає. Агнес тоді виповнилося дев'ять років. Смерть годувальника звела нанівець добробут родини, але її гармонії не знищила.

Дранафіле, (мати Агнес) змушена була самотужки виховувати трьох дітей. Попри те, що їй довелося тяжко працювати, вона знаходила час для їх виховання: привчила дітей до щоденної молитви, брала Агнес і Агату з собою в костюл, відвідувала з ними хворих і нужденних.

Вже у 12 років юна Агнес твердо вирішила присвятити своє життя релігії. А коли їй виповнилося 18 років, дівчина покинула домівку і вступила в лави місіонерської організації сестри Лорето.

Це ірландський католицький орден, що здійснював місіонерську діяльність в Індії. Згодом почала викладати в монастирській школі. Вона надзвичайно любила дітей, але дедалі більше їй хотілося допомагати бідним. Тому в 1929 році, прийняла рішення поїхати до Індії де стала послушницею монастиря Дарджілінг, розташованого в Гімалаях.

А через два роки прийняла першу обітницю, обравши собі ім'я Тереза. Згодом в 1937 році прийняла повну обітницю черниці, та розпочала викладацьку діяльність в монастирській школі св. Марії в Східній Калькутті.

Із голодом 1943 року до міста прийшли страждання й смерть. У віці 36 років подорожуючи до монастиря Лорето в Дарджілінгу, черниця Тереза усвідомила, що її призначення - допомагати бідним, будучи однією із них. *«Я повинна піти з монастиря й допомагати бідним, живучи їхнім життям. Це було веління. Не скоритися йому означало б зраду віри».*

Тому у 1948 році у віці 40 років матір Тереза замінила чернечий одяг монастиря Лорето на просту бавовняну ціру з блакитним обрамленням й заснувала, Орден милосердя та присвятила себе служінню знедоленим жителям калькуттських нетр. Спочатку ця організація об'єднувала всього 12 членів. Жінки доглядали за хворими, роздавали ліки та харчі бідним, допомагали прокаженим. Ніякої підтримки від держави не було. Дещо вони отримували від благодійних організацій або ж ходили по домівках. Мати Тереза писала в своєму щоденнику: *«Перший рік видався напрочуд важким».* У неї не було прибутку, тож доводилося жебракувати.

Через два роки після заснування Ордену мати Тереза відкрила перший будинок для важкохворих «Нірмал Хрідая», що в перекладі означає «Чисте серце». Пізніше подібні установи стали називати хоспісами. Черниці працювали по 16 годин на день, а також обов'язково щоденно молилися о 4 годині ранку.

Дуже швидко її зусилля стали відомими індійській владі. Прем'єр-міністр особисто висловив їй свою подяку.

Але була ще одна проблема. На вулицях міста вешталось багато покинутих дітей-жебраків. І від цього серце Матінки боляче стискалось. Тому в 1955 році Привелебна відкрила **Дитячий будинок непорочного серця**.

Ось, що про це говорила мати Тереза:

«Я стала матір'ю тисячі покинутих дітей, залишених на вулицях і узбіччях доріг, у сміттєвих ящиках і канавах. Я врятувала їх, обігріла і навчила. Багато з них знайшли собі хороші родини в Індії, Америці, Європі. Але всі вони пам'ятають мене. Вони надсилають мені свої фотографії, і коли я розглядаю їх, я радію за моїх дітей».

Діяльність матері Терези була визнана Ватиканом. І у 1979 році калькуттська черниця отримала **Нобелівську премію миру**. Папа Римський на знак вдячності «за її всесвітню місію любові» подарував матері Терезі власний розкішний білий Lincoln. Та жодна з нагород їй не була потрібною. На виручені за авто кошти вона заснувала лікувальний заклад.

Ця дивовижна жінка майже все життя присвятила допомозі хворим і безпритульним.

Мати Тереза померла в Калькутті в 1997 році.

Через два роки після її смерті з ініціативи Папи Іоанна Павла II Ватикан почав процедуру її канонізації.

Римокатолицька церква склала найвищі почесті померлій матері Терезі, оголосивши її блаженною.

Її справу продовжували близько 4000 сестер і 300 братів, а до роботи було залучено понад 100 тисяч волонтерів. Місії працювали у 610 осередках у 123 країнах світу.

За своє дивовижне життя Мати Тереза отримала понад 120 нагород.

Мати Тереза піднялася на вершини, яких мало хто досяг. «Коли я торкаюся сморідного людського тіла, - казала вона, - знаю, що торкаюся Тіла Христа, яким я приймаю Його у Святому Причасті під виглядом хліба. Звідси я беру силу й відвагу. Напевно, я б цього не робила, якби не була переконана, що, опікуючись прокаженим людським тілом, я опікуюся Ісусом». Отак вона дійшла до серця Євангелія, до безцінного ядра Доброї Новини Ісуса Христа, до життєвого центру таємниці Бога-Людини. Нехай вогонь любові Матері Терези пропече до кості наше мляве тіло.

Мати Тереза піднялася на вершини, яких мало хто досяг. «Коли я торкаюся сморідного людського тіла, - казала вона, - знаю, що торкаюся Тіла Христа, яким я приймаю Його у Святому Причасті

Бог створив першою людиною чоловіка,

а першим програмістом - жінку...

Сьогодні комп'ютерні технології займають важливе місце в житті кожної людини. Ми можемо підтримувати зв'язок з людьми та передавати інформацію завдяки соціальним мережам та спеціальним програмам: Скайп, Вайбер, електронна пошта та ін. Всім цим ми завдячуємо засновникам, що створили фундамент перших програм для комп'ютера, серед яких наша землячка, гордість України - Катерина Логвинівна Ющенко.

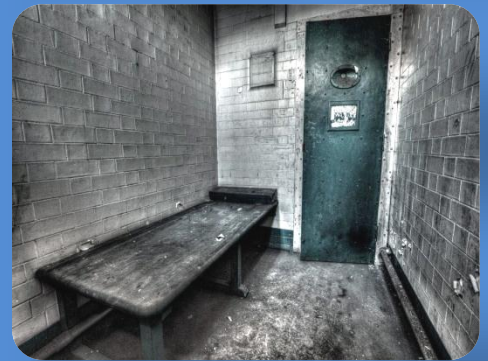

Як згадує сама К. Ющенко: *«Я народилася 8 грудня 1919 року в колишній столиці запорізьких козаків місті Чигирині в родині вчителя історії і географії Логвина Федоровича Рвачова, вихідця з Підмосков'я. В Україну він потрапив після трирічного заслання в Астрахань. За революційну діяльність йому було заборонено жити в центральній Росії тому батько оселився в Овручі, де оженився на дочці лісника. Уже працюючи вчителем у Чигирині, заочно закінчив історичний факультет Київського університету імені Т.Г.Шевченко. Мати Ксеня самоучкою навчилася читати, а пізніше екстерном здала іспити в гімназію. У Чигирині один за одним з'явилися діти - троє синів і дві дочки. Я була передостанньою дитиною».*

У 1937 році батька визнали українським націоналістом і заарештували.

У цей час Катерина Логвинівна вчилася на першому курсі фізико-математичного факультету Київського університету. Як дочку «ворога народу» 17-річну Катерину виключили з університету. Мати Катерини намагалася довести невинність батька і принесла чекістам документи про його участь у революційному русі. Більше вона не повернулася.

Її як і батька, засудили до 10 років тюремного ув'язнення. Тільки в 1954 році після смерті Сталіна батьки Катерини Ющенко були реабілітовані посмертно за відсутністю складу злочину.

Але дівчина переборюючи пекучий біль влітку 1938 року вирішила вступити до Узбецького державного університету в Самарканді. Одночасно Катерина працювала на військовому підприємстві, яке випускало приціли для танкових гармат.

Пізніше вчена напише у своїх спогадах:
«Після всіх митарств і принижень я уся віддалася навчанню... можливість завершити,

нарешті, свою освіту окришила мене і допомагала пережити лихо, що прийшло. Але я завжди пам'ятала своїх батьків і

таку далеку Україну. Іноді, було особливо важко, і я намагалася виразити свої почуття віршами».

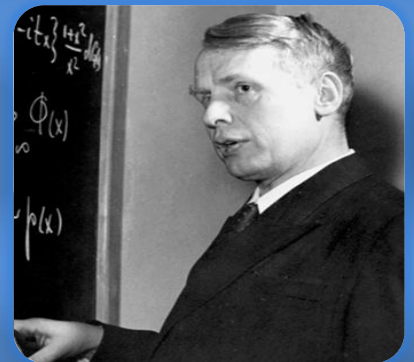
Я знаю, що таке журба по рідній, милій Україні
Я знаю, як рида душа в далекій краї, на чужині...
Нащо ж шукаю я собі другого місця для могили?
Ні, не залишила тебе, я тут - душа моя з тобою
І раз вернувшись назавжди вже не розстанусь я з тобою...

(Самарканд, травень 1939 р.)

Після визволення західної України від фашистських загарбників у вересні 1944 дівчина переїжджає до родичів в омріяну Україну та працює вчителькою середньої школи на Львівщині у місті Стрий. Але примхлива доля знову різко змінює її, здавалося б, уже налагоджене життя.

Дізнавшись, що в серпні 1946 року у Львові відкривається відділення Інституту математики АН УРСР, Катерина Рвачова випадково потрапляє в поле зору академіка Б. В. Гнеденка, який одразу ж запропонував дівчині роботу у своїй відділі.

У 1950 році Катерина Логвинівна захистила дисертацію на звання кандидата фізико-математичних наук. Цього ж року відділ, перевели до Інституту математики АН УРСР у Києві. Катерина Рвачова за проханням академіка Бориса Гнеденка переїжджає до Києва.

У столиці дівчина зустріла й свою долю — Олексія Юценка, молодого науковця з Інституту математики. І «новоспеченій» дружині потрібно було докорінно міняти свій звичний устрій життя. Її наукова робота потребувала повної віддачі. То коли ж займатися родиною? Але Катерина поспівала скрізь. Як в одному із інтерв'ю, згадував її син: *«Мама переробить усю хатню роботу, а тоді вмикає настільну лампу і ще кілька годин робить свої розрахунки або вчитується в дисертації своїх аспірантів... А о 6-й ранку вставала, готувала для сім'ї сніданок, смажила котлети і бігла на роботу. Хоча й батько багато мамі допомагав по господарству»*.

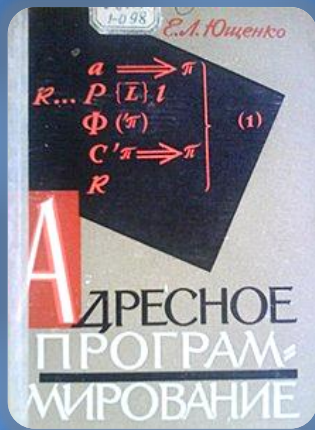
Катерина Логвинівна, крім науки, дуже любила фотографію, музику та образотворче мистецтво і навчила свої дітей та чоловіка його розуміти. Саме від неї вони довідалися про канони композиції і золотий перетин при виборі ракурсів при фотографуванні.

Але повернемося до наукової діяльності. У 1950 році у підвалі будинку Президії Академії наук встановили комплект обчислювально-аналітичних машин. З цього часу почалася особлива сторінка не тільки біографії К. Л. Юценка, а й усієї історії становлення програмування і обчислювальної техніки в Україні і загалом в СРСР. Йшов 1954 рік,

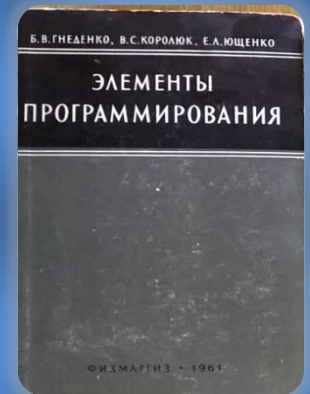
під керівництвом академіка С. Лебедева було створено перший в Європі комп'ютер «МЕОМ», а в зв'язку з необхідністю подальшого розвитку електронно-обчислювальної техніки в країні, Катерина Логвинівна переключається на обчислювальну математику та розробку необхідних алгоритмів. І за рік наполегливої роботи пані Катериною було написано програми для першої ЕОМ, створеної у НАН України.

Її розробка з назвою «Адресна мова програмування» випередить мову Фортран на 2 роки, Кобол на 3 і Алгол на 5 років. А її дослідження стали одними з перших кроків у створенні штучного інтелекту.

В 1961 році вчена спільно з Борисом Гнеденко і Володимиром Корольюком написала перший в СРСР підручник з програмування «Елементи програмування».

Книгу було переведено на: німецьку, угорську, французьку мови. У наступні роки Київська школа теоретичного програмування стала відомою далеко за межами Радянського Союзу.

За короткий час Катерина Ющенко була однією з провідних фахівців із програмування. А у 1966 році вона захистила докторську дисертацію та стала першим доктором фізико-математичних наук.

Наступили 70-ті роки - важливий етап її наукової діяльності пов'язаний з підготовкою програмістів. Видатна учена заснувала навчальну серію підручників та зробила вагомий внесок у створення «Енциклопедії кібернетики» та двох видань «Словника з кібернетики».

Мрія видатної вченої здійснилася. Разом зі своїми учнями вона підняла теоретичне програмування на таку висоту, що наукова школа Катерини Логвинівни Рвачової-Ющенко стала знаною у всьому світі. Талановитий програміст отримала 5 авторських свідоцтв. Вона є автором понад 200 наукових праць, у тому числі 23 монографій і навчальних посібників, частина яких перекладена і видана в Німеччині, Чехії, Угорщині, Франції та Данії.

Катерині Ющенко були присуджені дві Державні премії України і премія Ради Міністрів СРСР, а за теоретичні розробки в області комп'ютерної алгебри - академічна премія імені Глушкова. Також К. Ющенко була нагороджена Орденом княгині Ольги.

Життя вченої - це ціла віха в історії програмування. Сучасне програмування, бази даних та засоби штучного інтелекту — усі ці сфери й досі користуються засобами, які більше ніж півстоліття тому вперше реалізувала видатна українка.

Ми розповіли вам різні життєві історії жінок. Деякі з них жили давно, деякі - наші сучасниці. Хтось з них походить із багатих родин, хтось в дитинстві злидарював. Але кожна по-своєму змінила світ. Їхні таланти вражають, їхні вчинки надихають, їхні досягнення та відкриття - важлива частина історії людства.

КОМІТЕТ ПО ДЕРЖАВНИХ ПРЕМІЯХ
УКРАЇНСЬКОЇ РСР В ГАЛУЗІ НАУКИ І ТЕХНІКИ
ПРИ РАДІ МІНІСТРІВ УРСР

Премія присуджена
Постановою ЦК КПУ
і РМ УРСР № 573,
від 23 грудня 1987 р.
Диплом (Почесна знак
№ 688.

**ОБЛІКОВА КАРТКА
ЛАУРЕАТА ДЕРЖАВНОЇ ПРЕМІЇ УРСР 1978 р.**

Галузь науки **кібернетика** Спец. **програмування на ЕОМ**

1. Прізвище, ім'я та по батькові **ЮЩЕНКО Катерина Логвинівна**

2. Рік народження **1919** 3. Назва **російська** 4. Партия **член КПРС**

5. Вчена ступінь, звання та дата присудження **доктор фіз.-мат. наук 9.1.1966, профе-
сор 3.1.1969**

6. Почесне звання **не має**

7. Назва премійованої роботи **"Енциклопедія кібернетики" в двох томах, опуб.
1973-74 рр.**

8. Місце роботи лауреата **Академія наук УРСР**

Назва установи	Відділ	Дата прийому	Адреса установи	Телеф.	№
Інститут кібернетики АН УРСР	зав.від- ділом	15. XI 1957	Київ-202, проспект 40-річчя Жовтня 142/144	633057	

9. Домашня адреса **Київ-89, проспект Науки 114/2, кв. 13,
д. 24/25А телефон 683053**

Використані джерела

- Анастасія Гаврилова Дочка Роксолана Хюррем Лісовська [Електронний ресурс] // Rodovid : вебсайт. — Режим доступу: <https://uk.rodovid.org/wk/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B8%D1%81:251173>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 24.02.2020.
- Анна Ярославна — прабабця 30 французьких королів. Цікаві факти [Електронний ресурс] // Паломницький центр Матері Божої Неустанної Помочі : вебсайт. — Режим доступу: <https://palomnyk.info/anna-yaroslavna-tsikavi-fakty/>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 12.02.2020.
- Анна Ярославна [Електронний ресурс] // ELENDOR : вебсайт. — Режим доступу: <https://elendor.com.ua/article/anna-yaroslavna/>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 14.02.2020.
- Войтко, А. Вона написала майбутнє : До 100-річчя від дня народження Катерини Ющенко, авторки першої в світі мови програмування високого рівня [Електронний ресурс] / Адіадна Войтко // ZN,UA : вебсайт. — Режим доступу: <https://dt.ua/personalities/vona-napisala-maybutnye-333576.html>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 12.02.2020.
- Галшка Гулевичівна — видатна волинянка [Електронний ресурс] // Міжнародне громадське об'єднання «Волинське братство» : вебсайт. — Режим доступу: <http://volyniany.org.ua/npbr/1261-2018-11-10-16-17-13>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 07.02.2020.
- Галшка Гулевичівна — гордість українського меценатства [Електронний ресурс] // Всеукраїнська асоціація пенсіонерів : вебсайт. — Режим доступу: <http://www.uarp.org/news/1445809912>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 25.02.2020.
- Гневина, Н. А. Две Нобелевские премии мадам Кюри / Н. А. Гневина // Химия в школе. — 2005. — № 2. — С. 74-80.

- Гулевичівна Галшка (Єлизавета) Василівна [Електронний ресурс] // Національний університет «Києво-Могилянська академія» : вебсайт. — Режим доступу: <https://www.ukma.edu.ua/index.php/about-us/istoriya-akademiji/fundatory-i-metsenaty/97-galshka-gulevuchivna>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 19.02.2020.
- Гусєв, В. Анна Ярославна: загадки долі [Електронний ресурс] / Віктор Гусєв, Юрій Калинцев // День : Україна Incognita : вебсайт. — Режим доступу: <http://incognita.day.kyiv.ua/anna-yaroslavna-zagadki-doli.html>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 27.02.2020.
- Дівчина, яка повела за собою армію. 10 фактів про Жанну Д'арк [Електронний ресурс] // CREDO ПОГЛЯД : вебсайт. — Режим доступу: <https://credo.pro/2019/05/237273>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 13.02.20.
- Жанна д'Арк [Електронний ресурс] // 24 СМІ : вебсайт. — Режим доступу: <https://24smi.org/celebrity/12559-zhanna-dark.html>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 21.02.2020.
- Жанна д'Арк: история мифа : лекции [Електронний ресурс] // Arzamas : вебсайт. — Режим доступу: <https://arzamas.academy/courses/33>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 10.02.2020.
- Жінки, що змінили світ // Позакласний час. — 2013. — Лют. (№ 3/4). — С. 31-35.
- Катерина Ющенко: українка, яка першою створила мову програмування [Електронний ресурс] / підгот. Семен Запорожець // Dojo : сайт українського успіху. — Режим доступу: <https://dojo.ua/kateryna-iushchenko-ukrainka-i-aka-pershoiu-stvoryla-movu-prohramuvannia/>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 28.02.2020.
- Ким була Анна Ярославна [Електронний ресурс] // НВ : вебсайт журналу. — Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/bbc/kim-bula-anna-jaroslavna-1233391.html>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 05.02.2020.
- Кравченко, О. Мати Тереза: «Віддай світу найкраще, що маєш...» [Електронний ресурс] / Оксана Кравченко // Волинь : вебсайт. — Режим доступу: <https://www.volyn.com.ua/news/92346-maty-tereza>

[viddai-svitu-naikrashche-shcho-maiesh](#), вільний. — Назва з екрана. —
Дата перегляду: 14.02.2020.

- Лісовська Анастасія Гаврилівна (Роксолана) [Електронний ресурс] // Герої України : вебсайт. — Режим доступу: <http://heroes.profi-forex.org/ua/lisovska-anastasiya-gavrilivna-roksolana>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 11.02.2020.
- Малин, А. Г. Быть единственной и первой : к 100-летию присуждения Нобелевской премии М. Склодовской-Кюри / А. Г. Малин // Химия . — 2011. — 1-15 січ. (№ 1). — С. 15-23.
- Мати сучасної фізики: за що Марія Кюрі двічі отримала Нобелівську премію [Електронний ресурс] // ZNAJ.UA : вебсайт. — Режим доступу: <https://znaj.ua/history/maty-suchasnoyi-fizyky-za-sho-mariya-kyuri-dvichi-otrymala-nobelivsku-premiyu>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 03.02.2020.
- Мати Тереза: маловідомі факти [Електронний ресурс] // Місіонар : український католицький часопис. — Режим доступу: <https://misionar.in.ua/publish/postatti-sviatosti/mati-tyeryeza-malovidomi-fakti/>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 07.02.2020.
- Метліцька, Л. Постаті: Галшка Гулевичівна [Електронний ресурс] / Людмила Метліцька // HETMAN.TV : портал. — Режим доступу: <http://www.hetman.tv/nomera/2008/2008-1-18/galschka.html>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 25.02.2020.
- Пастушак, О. Мати Тереза: крапля в морі, що стала океаном милосердя [Електронний ресурс] / Олеся Пастушак // Духовність : вебсайт. — Режим доступу: <https://www.dukhovnist.in.ua/uk/postati/155-tereza>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 20.02.2020.
- П'єр і Марія Кюрі: історія кохання та радіоактивності [Електронний ресурс] // Фізико-математичний факультет ЦДПУ імені В. Винниченка : вебсайт. — Режим доступу: <https://phm.cuspu.edu.ua/nauka/naukovo-populiarni-publikatsii/1763-p-ier-i-mariia-kiuri-istoriia-kokhannia-ta-radioaktyvnosti.html>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 12.02.2020.

- П'ять життєствердних уроків Марії Склодовської-Кюрі [Електронний ресурс] / CULTURE.PL #українська : портал. — Режим доступу: <https://culture.pl/ru/article/pyat-zhittiestverdnih-urokiv-mariyi-sklodovskoyi-kyuri>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 17.02.2020.
- Розповідь про вхід у храм Пресвятої Богородиці і Приснодіви Марії [Електронний ресурс] // П'ятницький храм на Підзамче. Православна Церква України. Львівсько-Сокальська єпархія : вебсайт. — Режим доступу: <http://paraskeva.lviv.ua/?info=37>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 04.02.2020.
- Україна: хронологія розвитку. Т. 1. З давніх часів до пізньої античності / гол. ред. П. П. Толочко. — Київ : КВІЦ, 2007. — 544 с.
- Українки в історії : біографія колективна / ред. В. Борисенко. — Київ : Либідь, 2004. — 328 с.
- Українки в історії: нові сторінки / відп. ред. В. К. Борисенко. — Київ : Либідь, 2010. — 264 с.
- Фатіма - милосердне послання людству [Електронний ресурс] // Патріарший паломницький центр Української Греко-Католицької церкви : вебсайт. — Режим доступу: <http://pilgrimage.in.ua/fatima-myloserdne-poslannya-lyudstvu/>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 20.02.2020.
- Черрато, С. Радіоактивність у родині. Невигадане життя Марії та Ірен Кюрі / Симона Черрато ; пер. з італ. О. Кругликової. — Київ : К.І.С., 2006. — 104 с. : іл. — (Жінки в науці).
- Що нам відомо про Богородицю? [Електронний ресурс] // Катедральний храм Успіння Пресвятої Богородиці міста Стрия : вебсайт. — Режим доступу: <http://uspinnia.org.ua/2015/04/shho-nam-vidomo-pro-bogorodytsyuu/>, вільний. — Назва з екрана. — Дата перегляду: 03.02.2020.